

Шаповалов А.В.,

перший заступник Голови Національного банку України,

Міщенко В.І.,

доктор економічних наук, професор,
директор Центру наукових досліджень
Національного банку України

ОЦІНКА МОЖЛИВИХ НАСЛІДКІВ ВСТУПУ УКРАЇНИ ДО СОТ ДЛЯ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ

Проведено ґрунтовну оцінку наслідків вступу України до СОТ для банківської системи, доведено необхідність євроінтеграційного розвитку вітчизняної економіки.

The authors make a thorough appraisal of consequences for the banking sector after Ukraine's joining the WTO and prove the necessity of Eurointegrational development for the domestic economy.

Подальше розгортання процесів глобалізації світової економіки, у тому числі й фінансової глобалізації, істотно підвищує залежність України від світових фінансових ринків. Така тенденція характерна для багатьох країн світу і вимагає від регуляторів фінансових ринків узгоджених дій з метою забезпечення сталого та динамічного розвитку фінансового сектору.

10 квітня 2008 року Верховна Рада України ратифікувала Протокол про вступ нашої держави до Світової організації торгівлі (СОТ). Однак, навіть після вступу України до СОТ, переговорний процес між Україною та Європейським Союзом (ЄС) щодо кінцевого формату розділу нового базового договору (НБД) про вільну торгівлю між нашою країною та ЄС триватиме ще довго¹.

У цьому зв'язку особливої актуальності набуває розширення наукових досліджень щодо з'ясування наслідків вступу України до СОТ для вітчизняної банківської системи. Серед відомих учених і практиків, які займаються цими проблемами у сфері економіки, варто відзначити таких науковців, як В.М. Геєць, В.Д. Базилевич, В.О. Дзюблюк, М.І. Зверяков, Н.В. Іваненко, О.І. Кіреєв, В.Л. Кротюк, С.В. Науменкова, І.О. Лютий, П.М. Сенищ, В.С. Стельмах, С.Л. Тигіпко, І.А. Шумило та інші.

Зі вступом України до СОТ набувають чинності зміни до Закону України "Про банки і банківську діяльність", відповідно до яких іноземні банки отримують право відкривати філії банків на території України, внаслідок чого може посилитися конкуренція на ринку банківських послуг².

За таких умов українські банки просто зобов'язані вирішувати питання оптимізації структури своїх витрат за рахунок зменшення операційних та адміністративних,

¹ Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського союзу // Закон України від 18.03.2004 р. — № 1629-IV.

² Про банки і банківську діяльність // Закон України від 07.12.2000 р. — № 2121-III. — <http://www.rada.gov.ua>.

розширювати спектр банківських послуг, зокрема у сфері кредитування малого й середнього бізнесу, а також споживчих кредитів для населення, знижувати вартість кредитних ресурсів. І найголовніше, на нашу думку, виходячи із наведених вище даних, — потрібне суттєве підвищення рівня концентрації капіталу на основі консолідації банківської системи.

Іншим важливим чинником розвитку банківського сектору України, який набуває особливого значення після її вступу до СОТ, є збільшення частки іноземного капіталу, що суттєво впливає на стандарти банківської діяльності. Вважається, що іноземний капітал забезпечує просування на ринок банківських послуг сучасних технологій, нових фінансових продуктів, сприяє підвищенню культури корпоративного управління в кредитних установах, розвитку конкуренції між ними. Присутність іноземних банків у банківській системі України може спричинити збільшення обсягів і строків кредитування для українських товаровиробників і домашніх господарств, розширення спектра банківських послуг, підвищення ефективності роботи українських банків³.

Станом на 1 травня 2008 року частка іноземного капіталу в загальному зареєстрованому капіталі банківської системи України складала 36,6 %, у регулятивному капіталі — 42 %, активах — 50 %, зобов'язаннях — 51 %, а в прибутку — 42 %. Основною сферою діяльності банків з іноземним капіталом на вітчизняному фінансовому ринку є кредитування фізичних осіб. На них припадає 62 % кредитів населенню, в т. ч. 57 % споживчих кредитів і 75 % іпотечних. Із усіх кредитів, виданих іноземними банками населенню, 75 % надано в іноземній валюті⁴.

У короткостроковій перспективі існує висока ймовірність подальшої активізації іноземного банківського капіталу, зокрема збільшення в країні кількості банків з іноземним капіталом. Цьому сприятиме здійснення Україною кроків у сфері адміністративної, політичної, судової та податкової реформ у напрямі гармонізації національного законодавства з вимогами ЄС і світовими стандартами фінансової діяльності.

Режим доступу іноземного капіталу до банківського сектору орієнтуватиметься на розвиток у ньому ринкових відносин і конкуренції. Національний банк України (НБУ) розробляє комплекс заходів для регулювання доступу іноземних банків на український ринок фінансових послуг з метою ефективного використання їх інвестиційного потенціалу і нівелювання негативних для розвитку вітчизняної банківської системи наслідків. У результаті учасники ринку, незалежно від походження капіталу, повинні усвідомлювати себе українськими банками, які працюють на розвиток нашої держави.

Національний банк України поступово реалізує стратегію, що передбачає поліпшення ситуації з відкритістю та публічністю банків і вдосконаленням

³ Гець В. Іноземний капітал у банківській системі України // Дзеркало тижня. — № 26. — 2006.

⁴ Річний звіт Національного банку України про діяльність банківського нагляду за 2006 р. — http://www.bank.gov.ua/Bank_supervision/Reports/Zvit_bank_nagladu_2006.pdf.

корпоративного управління. Одним із заходів є вимога реорганізації банків у відкриті акціонерні товариства, що передбачає обов'язкове котирування акцій банків на фондовій біржі з метою реальної оцінки їх капіталу. Водночас також передбачається, що банки, зареєстровані у формі закритого акціонерного товариства чи товариства з обмеженою відповідальністю, до кінця 2009 року мають бути реорганізовані у відкриті акціонерні товариства чи кооперативні банки. Реалізація цього заходу вже сама по собі повинна стати передвісником відкритості вітчизняних банків⁵.

Іншим кроком є вимога розкриття інформації про реальних власників банків, що має безпосереднє значення для здійснення ефективного нагляду за банківськими установами і фінансовими групами. Важливим стимулом слугує необхідність дотримання нормативних вимог НБУ, зокрема Інструкції про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України, згідно з якою банки повинні називати всіх власників істотної участі. НБУ проводить послідовну політику внесення змін до національного законодавства з метою розкриття також бенефіціарних власників — фізичних осіб чи публічних компаній. На початку 2008 року він опублікував інформацію про власників істотних часток у більшості банків України, що стало резонансною подією в банківському середовищі⁶.

У контексті вступу України до СОТ виникає проблема збереження окремих галузей у структурі національної економіки. Ця проблема, начебто, безпосередньо й не стосується банківської діяльності, однак Національний банк України чітко усвідомлює взаємозв'язок реального і фінансового секторів економіки і необхідність забезпечення сталого розвитку банківської системи лише в поєднанні зі сталим розвитком реального сектору.

Останнім часом спостерігається посилення загальносвітової тенденції до передання функцій з регулювання і нагляду за фінансовими установами і ринками єдиному незалежному органу — мегарегулятору. При цьому окремі країни, наприклад Чехія, Німеччина, Великобританія, роблять вибір на користь єдиного мегарегулятора, враховуючи, насамперед, змішану природу фінансових інструментів і операцій, а також тенденції консолідації фінансових компаній і посилення ролі небанківських фінансових установ. Проте вимога до незалежності такого органу обумовлює необхідність забезпечення достатнього рівня його свободи, що унеможливить тиск на нього з боку політиків чи певних груп інтересів⁷.

У міжнародній торгівлі та бізнесі значну роль відіграють нетарифні бар'єри, які суттєво підвищують транспортно-логістичні, адміністративні витрати бізнесу,

⁵ Стратегія розвитку банківської системи України на 2008 — 2012 рр. — К.: НБУ, 2008; Исследование информационной прозрачности банков Украины в 2006 г. Совместное исследование Standard & Poog's и Агентства финансовых инициатив. — К., 2006.

⁶ Гець В. Зазнач. праця.

⁷ Проблеми реформування банківської системи України в контексті європейської інтеграції. За бібл. описами: Інформаційно-аналітичні матеріали. Вип. 8 / В.І. Міщенко, А.В. Шаповалов, В.В. Крилова, В.В. Ващенко, Н.В. Гришук. — К.: НБУ, 2007. — 266 с.

а іноді взагалі перешкоджають доступу компаній на ринок. Із вступом України до СОТ частину бар'єрів у торгівлі між нею і країнами ЄС буде усунено. Однак ще залишаються питання, і зокрема у фінансовій та банківській сферах, розв'язання яких вимагатиме значних коштів, навичок та певного часу.

Винятково важливе значення для посилення інтеграційних зв'язків між Україною та ЄС має підписання Угоди про поглиблену зону вільної торгівлі між Україною і ЄС, яка відрізняється від звичайної угоди про вільну торгівлю, перш за все, значною увагою до необхідності подолання нетарифних бар'єрів. Реалізуючи цей напрям діяльності, основну увагу необхідно приділити таким складовим співробітництва:

- скасуванню винятків та обмежень, з наданням певним галузям української економіки часу для адаптації до нових умов;
- гармонізації українських і європейських стандартів;
- оптимізації митних процедур;
- узгодженню правил походження товарів;
- співробітництву національних митних органів;
- співробітництву національних центральних банків і регуляторів ринків фінансових послуг.

Робота за цими напрямами вимагає від Уряду України і вітчизняних підприємств значних зусиль і коштів, проте потенціал переваг для конкурентоспроможності українських товаровиробників і національної економіки, а також добробуту споживачів може виявитися значним. Тому під час переговорів про створення поглибленої зони вільної торгівлі (ЗВТ+) уряду та іншим групам інтересів необхідно докласти максимум зусиль, щоб скористатися цим потенціалом і мінімізувати негативні для економіки і вітчизняного фінансового сектору наслідки.

Поглиблена зона вільної торгівлі крім скасування митних бар'єрів повинна також передбачати приведення українського законодавства у відповідність з європейськими стандартами та лібералізацію сфери послуг. Незважаючи на те, що "поглиблений" варіант угоди потребує фінансових ресурсів, а також інституційних і нормативних змін, він може стати надійним підґрунтям для нової економічної стратегії країни і сприяти євроінтеграційному курсу України, у тому числі й у банківській сфері.

Оскільки Україна ще не має статусу офіційного кандидата на членство в ЄС, вона може користуватися певною свободою дій на переговорах, а саме самостійно обирати рівень відповідності національного законодавства стандартам ЄС для кожної галузі. Це означає більш високий рівень відповідальності української сторони за чітке розуміння того, яких реформ вимагає економіка країни, як можна використовувати економічне і торговельне співробітництво з ЄС для здійснення цих реформ і які наслідки та обмеження існують для України в цілому і для банківського сектору зокрема.

Зрозуміло, що відкриття українських ринків товарів і послуг для європейських компаній (з огляду на недостатню готовність вітчизняних виробників до жорсткої

конкуренції) не може відбутися одразу після підписання поглибленої угоди. Саме тому ЄС готовий обговорювати перехідні періоди для відкриття українських ринків на рівні окремих товарних груп, послуг, сфер економічної діяльності та реформування регуляторного середовища відповідно до своїх стандартів. Робота з реформування законодавства, адаптації до стандартів і норм, заснування необхідних інститутів вимагає певного сприяння з боку ЄС, у тому числі технічної та фінансової допомоги.

Водночас треба зазначити, що неможливо повністю уникнути негативних наслідків від запровадження поглибленої зони вільної торгівлі з ЄС. Йдеться, наприклад, про закриття неконкурентоспроможних українських підприємств. Проте відсутність змін коштуватиме країні набагато дорожче, ніж втрати, яких можуть зазнати окремі групи інтересів. При цьому уряд здатен реалізувати низку заходів, які допоможуть пом'якшити ефект від таких негативних наслідків.

Підготовка і впровадження поглибленої зони вільної торгівлі між Україною та ЄС — надзвичайно могутній за своїм впливом процес, який матиме вагомі наслідки і торкнеться інтересів багатьох суб'єктів на всіх рівнях функціонування економіки. З метою чіткої оцінки впливу ЗВТ+ фінансовими послугами на економіку України було обґрунтовано висновки стосовно доцільності та ступеня інтеграції ринків фінансових послуг України й ЄС.

Наведемо найістотніші, на нашу думку, наслідки запровадження ЗВТ+ для фінансових установ, регуляторних органів і економіки в цілому (табл. 1).

Проведене дослідження дозволило визначити, що протягом останніх років і зарубіжні, і вітчизняні ринки фінансових та банківських послуг характеризуються стрімкою динамікою розвитку. Зростання капіталу й активів банківської системи, обсягів фондового ринку свідчить про покращення кількісних і якісних показників у фінансовому секторі. Водночас низка питань, пов'язаних з корпоративним управлінням, стандартами нагляду, прозорістю фінансового сектору, процедурами боротьби з відмиванням грошей, підвищує ризики фінансових установ і може стати бар'єром для вільної торгівлі цими послугами між Україною та країнами ЄС.

У рамках підготовки і реалізації угоди ЗВТ+ Національний банк України запланував ряд змін у процедурах нагляду та контролю за діяльністю банків, реалізація яких дасть можливість вирішити проблеми регулювання ринків банківських послуг, що, у свою чергу, забезпечить стале зростання та стабільність усього фінансового сектору. Це також сприятиме доступу українських фінансових установ до довгострокових і відносно дешевих ресурсів, а також у перспективі створить основу для виходу цих установ на ринки фінансових послуг країн ЄС⁸.

Перспектива інтеграції України у світовий фінансовий простір і простір Європейського Союзу має певні позитивні аспекти для вітчизняних фінансово-кредитних

⁸ Стратегія розвитку банківської системи України на 2008 — 2012 рр. — К.: НБУ, 2008; Матеріали Міжнародного центру перспективних досліджень / За ред. О. Шумило. — <http://www.isps.com.ua>.

Таблиця 1. Вплив запровадження поглибленої зони вільної торгівлі з ЄС на інтереси суб'єктів економіки

Суб'єкти	Позитивні наслідки	Можливі негативні наслідки
Фінансові установи	Підвищення рівня корпоративного управління	Підвищення рівня конкуренції на ринку
	Спрощення і поліпшення умов доступу до фінансових ресурсів	Проблеми з організацією розкриття структури власності
	Концентрація капіталу та консолідація банківського сектору	Незручності від зміни організаційно-правових форм діяльності (ЗАТ, ТОВ)
	Зниження системних ризиків	Посилення ризиків втрати контролю над бізнесом
	Підвищення рівня захисту прав інвесторів і кредиторів	Посилення конкуренції та ослаблення вітчизняних компаній
	Зменшення залежності від фінансово-промислових груп та інсайдерів	Прихід на ринок нових і невідомих власників та капіталів
	Поліпшення технологій і стандартів надання послуг	Поява нових видів операційних ризиків
	Спрощення процедур виходу на ринки країн ЄС	Посилення конкуренції серед експортерів
Регуляторні органи	Удосконалення процедур нагляду і контролю; поліпшення загального стану систем, які регулюються; вищий рівень прозорості ринків фінансових послуг	Значні витрати на підготовку до ЗВТ+ та гармонізацію правового поля з нормами ЄС; недостатній контроль за філіями іноземних банків
Економіка в цілому	Можливість доступу до дешевих ресурсів	Ослаблення державного контролю над банками і корпораціями
	Збільшення прямих іноземних інвестицій	Збільшення залежності економіки від світової кон'юнктури
	Підвищення якості українського законодавства	Посилення конкуренції
	Інституційний розвиток і розвиток інфраструктури	Розбалансування структури реального сектору через вплив зовнішніх чинників на рівень попиту та пропозиції
	Розвиток фондового ринку, пенсійного забезпечення, страхового ринку, посилення боротьби з відмиванням грошей	Посилення впливу нестабільності на зарубіжних ринках на відповідні вітчизняні ринки

установ та фінансових компаній, зокрема: підвищення вартості компаній, забезпечення більшої відкритості та прозорості, що покращує привабливість фінансових установ для потенційних інвесторів, сприяє вирішенню проблеми капіталізації банківської системи.

Вступ України до СОТ і впровадження поглибленої зони вільної торгівлі з ЄС передбачають суттєву лібералізацію умов взаємного доступу сторін на ринки фінансових послуг. Інтеграція України та ЄС у рамках цієї угоди приведе, зокрема, до взаємного відкриття ринків для філій фінансово-кредитних установ. Характерна особливість функціонування філій іноземних банків, страхових компаній та інвестиційних фондів полягає в їх прямій підпорядкованості іноземній (по відношенню до України) юридичній особі та підзвітності наглядовому органу країни, в якій зареєстровано материнську юридичну особу. Філії фінансових установ не

підзвітні наглядовим органам країни, на території якої вони знаходяться і здійснюють діяльність⁹.

Усунення будь-яких обмежень на рух капіталу, забезпечення його вільного обігу між Україною та країнами ЄС є одним із фундаментальних принципів банківського права ЄС, без реалізації якого ЗВТ+ фінансовими та банківськими послугами неможлива. Відмова від моделі фіксованого курсу обміну валют чи системи валютного коридору та забезпечення вільного курсоутворення — обов'язкова умова вільного руху капіталу, оскільки макроекономічна модель, побудована на фіксованих валютних курсах, не може ефективно поєднуватися з вільним рухом капіталу.

Прив'язка національної валюти до світових резервних валют і збереження стабільного курсу національної валюти можливі лише за умови, коли обсяги капіталу, які надходять до країни та експортуються з неї, однакові. Якщо фінансові потоки не збалансовані, відбувається девальваційний чи ревальваційний тиск на національну валюту, який абсорбується через продаж або поповнення валютних резервів Національного банку України. Однак інтервенції НБУ не можуть відбуватися постійно, оскільки за таких умов валютний курс перестає бути ринковим орієнтиром і надійним інструментом грошово-кредитної політики, а тому перехід до системи ринкового курсоутворення є логічним продовженням процесів її вдосконалення.

Слід також зазначити, що тривала й істотна незбалансованість фінансових потоків ускладнює утримання фіксованого валютного курсу за допомогою резервів унаслідок посилення спекулятивного тиску. Сукупна дія зазначених чинників неодмінно викликає необхідність вжиття заходів, що обмежують вільний рух капіталу. Обмеження на приплив короткострокового іноземного капіталу в серпні 2005 року було одним із прикладів, коли вільний рух капіталу ускладнився через необхідність дотримання фіксованого курсу національної валюти. Саме тоді Національний банк України прийняв постанову, яка встановлювала жорсткі резервні вимоги до короткострокового іноземного капіталу. Ця постанова зробила економічно недоцільним приплив в країну короткострокового іноземного капіталу, який створював суттєвий спекулятивний тиск у бік ревальвації гривні відносно долара США.

Протилежний приклад — існування обмежень на експорт капіталу, що запобігає девальвації національної валюти відносно світових резервних валют. Запровадження обмежень на вільний рух капіталу за умови існування моделі фіксованих курсів було обґрунтованим, оскільки усувало суттєві ризики, перш за все валютні, які могли призвести до макроекономічних потрясінь. Останнє дозволяє стверджувати, що вільний рух капіталу слід забезпечувати через відмову від самої моделі фіксованих курсів¹⁰.

⁹ Про банки і банківську діяльність // Закон України від 07.12.2000 р. — № 2121-III. — <http://www.rada.gov.ua>.

¹⁰ Проблеми реформування банківської системи України в контексті європейської інтеграції. За бібл. описами: Інформаційно-аналітичні матеріали. Вип. 8 / В.І. Міщенко, А.В. Шаповалов, В.В. Крилова, В.В. Ващенко, Н.В. Гришук. — К.: НБУ, 2007. — 266 с.

Виходячи з аналізу розвитку вітчизняної банківської системи та ґрунтуючись на світовому досвіді, можна запропонувати таку послідовність дій щодо лібералізації руху капіталу:

— ухвалення нового рамкового закону, який би регулював транскордонні потоки капіталу і замінив велику кількість чинних нормативних актів. У новому законі вільний рух капіталу та відсутність контролю будь-якого виду мають бути проголошені як кінцева мета лібералізації;

— перехід до сучасних інструментів управління на основі плаваючого валютного курсу і таргетування інфляції;

— запровадження нагляду за банками на основі оцінки ризиків і покращення можливості прогнозування волатильних короткострокових потоків капіталу, а також керування ними. Для цього необхідно узгоджувати політику лібералізації руху капіталу із запровадженням таргетування інфляції та програмою розвитку фінансового сектору.

На нашу думку, одним з основних документів, що визначає головні напрями співробітництва щодо поглиблення інтеграційних процесів у політичних, економічних, культурних відносинах, а також у сфері безпеки, повинен бути План взаємодії України з країнами Європейського Союзу, який би передбачав низку заходів, спрямованих на інтенсифікацію їх взаємодії у сфері надання фінансових послуг і заходів, що стосуються вільного руху капіталу або мають істотний вплив на ринок фінансових і банківських послуг.

Безпосередньо у сфері надання фінансових і банківських послуг План дій повинен передбачати:

— виконання рекомендацій Програми МВФ щодо оцінки фінансового сектору;

— впровадження і забезпечення ефективної системи пруденційного нагляду за фінансовими ринками відповідно до аналогічних систем, наявних у країнах ЄС і підтриманих Базельським комітетом;

— забезпечення ефективної діяльності незалежних і компетентних установ нагляду відповідно до міжнародних стандартів;

— створення і забезпечення ефективного впровадження відповідного законодавства щодо діяльності компаній, обліку і правил управління.

Обов'язкова вимога стосовно запровадження між Україною та ЄС ЗВТ+ фінансовими та банківськими послугами — поступова адаптація українського законодавства до вимог правової системи Європейського Союзу (*acquis communautaire*), яка включає законодавчі акти, прийняті в рамках ЄС, документи щодо реалізації Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співробітництва у сфері юстиції та внутрішніх справ і здійснюється за такими напрямками: банківський сектор, ринок страхових послуг, фондовий ринок¹¹. Оскільки за умов глобалізації банки

¹¹ Матеріали Міжнародного центру перспективних досліджень / За ред. О. Шумило. — <http://www.isps.com.ua>.; Проблеми реформування банківської системи України в контексті європейської інтеграції. За бібл. описами: Інформаційно-аналітичні матеріали. Вип. 8 / В.І. Міщенко, А.В. Шаповалов, В.В. Крилова, В.В. Ващенко, Н.В. Гришук. — К.: НБУ, 2007. — 266 с.

прагнуть встановити і напрацювати стабільні зв'язки зі світовою економічною системою та банківським співтовариством, їм необхідно відповідати новітнім міжнародним стандартам.

Водночас, з огляду на те, що Україна ще не має чітких перспектив членства в Європейському Союзі, ми можемо обирати оптимальний для нас рівень гармонізації законодавства, не вживаючи заходів із адаптації законодавства там, де це дорого, завчасно чи економічно недоцільно.

Серед основних напрямів аналізу відповідності банківського законодавства України вимогам Європейського Союзу, на нашу думку, необхідно виділити такі:

- заснування та здійснення банківської діяльності;
- запровадження надійних схем гарантування депозитів;
- створення адекватних систем регулювання платежів.

З огляду на те, що сучасні банки активно трансформуються у фінансові конгломерати, для яких характерні поєднання різних видів фінансової діяльності та надання різних фінансових послуг, зазначимо, що подальша гармонізація законодавств України та ЄС на ринку страхових послуг, на нашу думку, повинна здійснюватися за такими напрямами:

- посередницька діяльність на ринку страхування і забезпечення додаткового нагляду за фінансовими конгломератами на консолідованій основі;
- удосконалення систем страхування життя;
- запровадження нових і специфічних видів страхування;
- удосконалення страхування цивільно-правової відповідальності власників транспортних засобів;
- альтернативне пенсійне забезпечення.

Динамічний розвиток протягом останніх років законодавства ЄС щодо функціонування фондового ринку не дозволив повною мірою врахувати їх останні зміни в українському законодавстві, зокрема стосовно формування ефективних ринків капіталу. Тому головними напрямами врегулювання проблем функціонування ринку цінних паперів і фондового ринку, на наш погляд, можуть бути:

- створення і зміцнення регульованих ринків і захист інтересів інвесторів;
- посилення вимог щодо прозорості інформації про компанії, цінні папери яких котируються на фондових ринках;
- покращення проспектів емісії цінних паперів, удосконалення процедур лістингу;
- удосконалення клірингово-розрахункової діяльності;
- розширення можливостей котирування цінних паперів на вторинних ринках та вдосконалення процедур застави цінних паперів;
- запровадження похідних фінансових інструментів, базовими активами для яких є валюта та цінні папери, а також розробка процедур і механізмів їх обігу та використання на ринку.

У сфері розширення заходів щодо лібералізації руху капіталу і вдосконалення систем поточних платежів План дій Україна — ЄС повинен передбачати такі заходи:

— забезпечення вільного руху капіталу, пов'язаного з прямими інвестиціями, здійсненими відповідно до положень ст. 48.3 Договору про партнерство та співробітництво щодо непогіршення умов;

— гарантування захисту іноземних інвестицій, зокрема захист від репатріації капіталу та прибутків, отриманих від використання інвестицій;

— проведення відповідно до ст. 48.4 Договору про партнерство та співробітництво консультацій щодо лібералізації руху інших видів капіталу.

Крім того, доцільно передбачити низку інших заходів, які мають комплексний характер і одночасно належать до різних сфер діяльності чи сегментів фінансового ринку або характеризуються більш широкою сферою впливу чи використання:

— поліпшення інвестиційного клімату шляхом забезпечення прозорості, прогнозованості та спрощення механізму його регулювання та застосування;

— посилення незалежності НБУ, зокрема, шляхом внесення змін до Закону “Про Національний банк України” для приведення його у відповідність із стандартами ЄС;

— посилення регулювання і контролю за банківською діяльністю, у тому числі й на консолідованій основі, активізація реформування фінансового сектору;

— розвиток внутрішнього ринку цінних паперів, удосконалення регуляторної та наглядової систем для небанківських фінансових установ;

— ухвалення закону про акціонерні товариства з чітким визначенням відповідальності керівників, менеджерів і умов проведення зборів акціонерів, посиленням вимог щодо розкриття інформації, більш досконаліми механізмами захисту прав міноритарних акціонерів.

На нашу думку, запровадження ЗВТ+ дозволить забезпечити більш високий рівень інтеграції України та країн ЄС у сфері банківських і фінансових послуг, а також слугуватиме ефективним інструментом, що позитивно вплине на розвиток економіки України. Впровадження вільної торгівлі банківськими та фінансовими послугами, підвищуючи рівень конкурентоспроможності вітчизняної банківської системи, надасть певних переваг як економіці, так і населенню.

Грунтуючись на проведеному аналізі, нами була зроблена порівняльна оцінка впливу запровадження ЗВТ+ на розвиток вітчизняного ринку банківських і фінансових послуг зокрема і на економіку в цілому. Отже, до позитивних сторін такого процесу можна віднести тенденцію до зростання ВВП унаслідок припливу інвестицій, зниження процентних ставок, що стимулюватиме споживання. Відкритий характер економіки дозволить зменшити тиск споживання на ціни, а також стримуватиме стрімке зростання індексу споживчих цін. Поглиблення вільної торгівлі між Україною та ЄС створить умови для переходу нашої держави до вільного курсоутворення, а також дасть змогу фінансовим установам і підприємствам дістати вільний доступ до іноземних інвестиційних ресурсів. Разом з тим слід зазначити, що дія позитивних факторів супроводжуватиметься впливом також і таких, наслідки

яких складно оцінити однозначно — як позитивні чи негативні, особливо в коротко-строковому періоді. Так, наприклад, запровадження ЗВТ+ може мати суперечливий вплив на рівень безробіття, бюджетні надходження і стан платіжного балансу України (табл. 2).

Таблиця 2. Оцінка впливу поглибленої зони вільної торгівлі фінансовими послугами між Україною та Європейським Союзом на економіку України

Економічний показник	Характер впливу	Опис впливу
ВВП	Позитивний	Збільшення інвестицій, зниження процентних ставок і стимулювання споживання сприятиме довготривалому зростанню ВВП. ЗВТ+ сприятиме збільшенню у складі ВВП питомої ваги валової доданої вартості, створеної в секторі фінансових послуг
Індекс споживчих цін (ІСЦ)	Позитивний	Відкрита економіка забезпечить можливість абсорбувати тиск підвищеного рівня споживання на ціни. Інтеграція ринків України та ЄС сприятиме наближенню цінових коливань на внутрішньому ринку до рівня ЄС, де зростання ІСЦ традиційно нижче і перебуває на рівні 2—3% на рік
Обмінний курс	Позитивний	Впровадження ЗВТ+ сприятиме переходу України до режиму вільного курсоутворення
Заощадження та інвестиції	Позитивний	Впровадження ЗВТ+ поліпшить доступ фінансових установ і бізнесу в цілому до інвестиційних ресурсів ЄС, матиме позитивний вплив на зростання ПІІ та залучення капіталу. Зниження процентних ставок і зростання імпорту збільшуватимуть споживання домогосподарств, що матиме неоднозначний вплив на рівень заощаджень і обсяг внутрішніх інвестицій
Поточний рахунок платіжного балансу	Суперечливий	Впровадження ЗВТ+ у сфері фінансових послуг сприятиме зростанню імпорту споживчих та інвестиційних товарів. Водночас зростання імпорту та зменшення додатного сальдо платіжного балансу в повному обсязі фінансуватиметься інвестиціями
Державні фінанси	Суперечливий	Активізація економічної діяльності сприятиме зростанню ВВП, національного доходу та збільшенню доходів бюджету. Сплата податків філіями іноземних фінансових установ до бюджетів країн розташування головних офісів і скасування збору до Пенсійного фонду від операцій з обміну валют вплинуть на зменшення доходів бюджету
Рівень безробіття	Суперечливий	Збільшення кількості робочих місць унаслідок загального поживлення економіки нівелюватиметься скороченнями, які відбуватимуться в результаті підвищення продуктивності праці

Таким чином, можна дійти висновку, що вплив ЗВТ+ на інтереси вітчизняного бізнесу та фінансових установ у короткостроковій перспективі не може бути однозначним, проте загальний баланс переваг і недоліків, особливо з огляду на середньо- і довгострокову перспективу, безперечно, варто визнати позитивним. Крім того, більшість норм (наприклад, щодо відкриття філій іноземних фінансових установ, відмови від моделі фіксованих обмінних курсів) набувають чинності не одразу, тобто бізнес отримує додатковий час на адаптацію до нових умов.

Виявлення інтересів усіх зацікавлених сторін, що беруть участь у цьому процесі, та пошук їх оптимального балансу, на наш погляд, — необхідна умова для об'єднання всіх сторін у процесі руху до вільної торгівлі банківськими та фінансовими послугами з країнами Європейського Союзу з метою отримання відчутних переваг для бізнесу зокрема і для національної економіки в цілому.

Розуміючи, що внаслідок процесів інтеграції конкуренція на ринку банківських послуг зростатиме, важливо заздалегідь вжити певних заходів для посилення конкурентоспроможності українських банків. Цьому сприятиме подальший розвиток банківської системи, головними напрямками якого є підвищення рівня концентрації банківського капіталу на основі капіталізації банків, якості та конкурентоспроможності банківських послуг, запровадження в банківській системі міжнародних стандартів корпоративного управління, подальше введення та розвитку ризик-менеджменту, забезпечення захисту прав кредиторів і вкладників¹².

Міжнародний досвід показує, що країни з відносно незалежним центральним банком, як правило, досягають кращих результатів в економіці. Незалежність регулювання банківської діяльності також важлива і для забезпечення фінансової стабільності, що дозволяє значно підвищити ефективність регулювання, сприяє злагодженій та ефективній роботі всього банківського сектору. Саме тому з метою забезпечення своєї незалежності Національний банк України повинен мати можливість здійснювати регулювання і нагляд самостійно, без директив, інструкцій та інших форм втручання з боку Кабінету Міністрів України, інших органів влади чи певних груп інтересів.

Розширення масштабів та ускладнення роботи банківських груп і фінансових ринків викликають необхідність розширення міжнародного співробітництва органів банківського нагляду, що в умовах євроінтеграції набуває дедалі більшого значення. Ефективне поєднання належного нагляду в країні розташування і дійового нагляду на консолідованій основі в країні реєстрації вимагає більш тісного співробітництва органів нагляду і центральних банків (в основному через обмін інформацією), а також поглиблення знань фінансових інструментів і зміцнення зв'язків з фінансовими групами. Такі дії сприятимуть послідовнішому впровадженню стандартів, вирівнюванню умов роботи і зниженню зайвого навантаження на банки з боку регулюючих органів. Від ефективності такої співпраці, на нашу думку, значною мірою залежить і успіх запровадження системи Базель II, і стабільний розвиток вітчизняної банківської системи.

¹² Стратегія розвитку банківської системи України на 2008 — 2012 рр. — К.: НБУ, 2008; Проблеми реформування банківської системи України в контексті європейської інтеграції. За бібл. описами: Інформаційно-аналітичні матеріали. Вип. 8 / В.І. Міщенко, А.В. Шаповалов, В.В. Крилова, В.В. Вашенко, Н.В. Гришук. — К.: НБУ, 2007. — 266 с.